

АНАЛІЗ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

У статті розглянуто діяльність українських банків на ринку фінансових інвестицій протягом 2004–2011 років. Проаналізовано зміни структури фінансових інвестицій за видами портфелів цінних паперів та групами банків. Досліджено динаміку активності банків з торгівлі фінансовими інструментами на фондовому ринку, частку банків-учасників інвестиційного процесу в загальній структурі банківських установ.

The activity of Ukrainian banks on the financial investment market during the period of 2004–2011 is considered in the article. Changes in financial investment structure due to the types of security portfolios and groups of banks are analyzed. The dynamics of bank activity in the financial instrument trading operations on the stock market and the share of investing banks in the total amount of banking institutions are researched.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Операції з купівлі та продажу цінних паперів проводяться банківськими установами на фондовому ринку під наглядом та керівництвом Національного банку України та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Усі придбані фінансові інструменти зараховуються до одного із чотирьох портфелів цінних паперів, що сукупно формують банківський інвестиційний портфель. Загальний розмір інвестиційних портфелів усіх банків визначає загальну суму фінансових інвестицій банківського сектору економіки України. Інвестиційна діяльність банків потребує детального аналізу динаміки та структури операцій протягом визначеного часового періоду з метою отримання інформації про загальний стан ринку фінансових інвестицій та шляхів його подальшого розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Інвестиційна діяльність банківських установ досліджується в працях Б. І. Луців [1, с.54–69], О. М. Колодізева, О. В. Бойко [2, с.132–187], О. В. Крехівського [3, с.57], Н. В. Ковтун [4, с.264–348], А. А. Пересади [5, с.176], Т. В. Майорової, М. І. Дибі [6, с.290–371], Р. Гібсона [7, с.108] та інших. Тематичний аналіз фахових наукових джерел показав, що питання аналізу діяльності банків на фондовому ринку з придбання цінних паперів та їх розміщення в інвестиційних портфелях висвітлено недостатньо. Це пояснюється тим, що основна увага науковців зосереджується на вивченні діяльності банків як учасників фондового ринку без аналізу їх подальших операцій із розміщення активів в портфелях після придбання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В науковій літературі майже відсутні дослідження про інвестиційну діяльність банків України в розрізі портфелів цінних паперів та груп банків, оскільки більшість видань висвітлюють механізми здійснення інвестиційних операцій та визначають шляхи підвищення ефективності управління портфелями цінних паперів з метою мінімізації ризиків та максимізації прибутків. Серед науковців, які проводили структурно-динамічний аналіз інвестиційної діяльності банків на фондовому ринку, а також всередині галузі, доцільно назвати О. І. Воробйову [8, с.180] та С. І. Брус [9, с.86–96].

Постановка завдання. Метою статті є отримання узагальненої інформації про інвестиційну діяльність банків, динаміку їхньої активності з купівлі та продажу пайових та боргових фінансових інструментів на фондовому ринку, зміну структури інвестиційного портфеля за різними класифікаційними ознаками, а також визначення причин зниження окремих показників діяльності протягом аналізованого періоду.

Дослідження ринку ускладнюється неповнотою статистичної інформації, що публікується в офіційних джерелах, а також несвоєчасністю подання цієї інформації.

Недостатність статистичних даних дещо обмежує можливість проведення об'єктивної оцінки структури та динаміки ринку банківських фінансових інвестицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальний аналіз банківського інвестиційного ринку доцільно розпочати з аналізу динаміки чисельності банків, що у свою чергу здійснюють інвестиційну діяльність (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка кількості банків, що здійснювали інвестиційну діяльність протягом 2004–2011 років

За даними Вісника Національного банку України [10, с.48–53; 11, с.40–51; 12, с.48–53; 13, с.46–51; 14, с.50–55; 15, с.48–53; 16, с.48–53; 17, с.48–53], найвищий показник активності банків в операціях з цінними паперами спостерігався у 2005 році, коли 92% банківських установ утримували цінні папери принаймні в одному з чотирьох портфелів. Цей показник знижувався до досягнення в 2009 році найнижчого за аналізований період рівня – 79,33%. Таке зниження можна пояснити як загостренням кризових явищ у фінансовому секторі економіки, що досягли піку у 2009 році, так і змінами пріоритетів щодо розміщення активів. Розрахунок частки кредитного та інвестиційного портфелів у загальних активах банків України, що поданий в табл. 1, дозволяє дійти висновків, що зі зменшенням інвестиційної активності фінансових установ в структурі активів зростає частка кредитних операцій, що пояснюється вищим рівнем їхньої прибутковості.

Таблиця 1

Структура кредитно-інвестиційного портфеля банків України за 2004–2011 роки

Період	Загальні активи		Сукупний кредитно-інвестиційний портфель		Сукупний інвестиційний портфель		Сукупний кредитний портфель	
	Обсяг, млн. грн.	Частка до загальних активів, %	Обсяг, млн. грн.	Частка до загальних активів, %	Обсяг, млн. грн.	Частка до загальних активів, %	Обсяг, млн. грн.	Частка до загальних активів, %
2004	134347,88	100, 00	95991,07	71,45	5161,07	3,84	90830	67,61
2005	213877,98	100, 00	155392,15	72,65	7452,15	3,48	147940	69,17
2006	340179,29	100, 00	266623,88	78,38	9575,88	2,81	257048	75,56
2007	599396,1	100, 00	485573,36	81,01	18682,36	3,12	466891	77,89
2008	926086,5	100, 00	765741,01	82,69	17999,01	1,94	747742	80,74
2009	880302	100, 00	686016,48	77,93	37906,48	4,31	648110	73,62
2010	942083,9	100, 00	725330,01	76,99	83265,01	8,84	642065	68,15
2011	1054272,3	100, 00	793561,80	75,27	87182,80	8,27	706379	67,00

Поступове зростання частки інвестиційного портфеля з 1,94% у 2008 році до 8,27% у 2011 році та зниження частки кредитного портфеля з 80,74% до 67% відповідно, можна пояснити високою ризиковістю кредитних операцій та необхідністю формування значних сум резервів на покриття ймовірних ризиків.

Банки є активними учасниками торгівлі на фондовому ринку. Протягом аналізованого періоду банківські установи поступалися в обсягах проведених операцій професійним торговцям цінних паперів та випереджали інвестиційні компанії. Аналіз звітів НКЦПФР [19, с.28; 20, с.18; 21, с.22] дозволив визначити, що частка банків у загальній сумі проведених торгових операцій на фондовому ринку варіювалася в межах від 22,07% у 2004 році до 39,5% у 2009 році (табл. 2). У 2010 році частка торгових операцій банків на фондовому ринку, незважаючи на абсолютне зростання показника до 844,09 млрд. грн., знизилася до 24,82%, що пояснюється зростанням частки інвестиційних компаній в загальній сумі торгових операцій до 20,29%.

Таблиця 2

Динаміка частки виконаних договорів з торгівлі цінними паперами банками України в загальній сукупності торгових операцій на фондовому ринку

Учасник торгівлі на фондовому ринку	2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	обсяг, млрд. грн.	%	обсяг, млрд. грн.	%	обсяг, млрд. грн.	%	обсяг, млрд. грн.	%	обсяг, млрд. грн.	%	обсяг, млрд. грн.	%	обсяг, млрд. грн.	%
Усього, в тому числі:	321,3	100	403,8	100	492,8	100	754,3	100	883,43	100	1067,3	100	1537,8	100
Торговці цінними паперами	216,2	67,3	250,9	62,2	309,9	62,9	452,5	59,9	535,03	60,6	617,9	57,9	844,1	54,9
Банки	70,9	22,1	129,9	32,2	150,9	30,6	275,8	36,6	301,01	34,1	421,57	39,5	381,7	24,8
Інвестиційні компанії	34,2	10,6	22,8	5,7	31,8	6,5	26,0	3,45	47,39	5,4	25,08	2,6	312	20,3

Протягом аналізованого періоду спостерігалось постійне зростання розміру сукупного інвестиційного портфеля банків України (рис. 2).

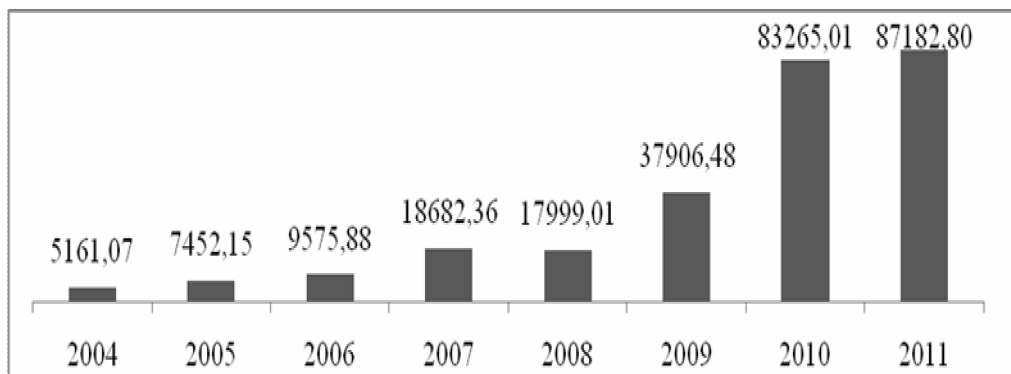

Рис. 2. Динаміка розміру сукупного інвестиційного портфеля банків України за 2004–2011 рр., млн. грн.

Сума сукупних фінансових інвестицій протягом 8 років зросла більш, ніж у 17 разів та в 2011 році становила 87182,8 млн. грн. порівняно з 5161,07 млн. грн. у 2004 році (табл. 3). Стабільна динаміка росту інвестиційного портфелю була порушена в 2008 році, коли його сума знизилася на 3,66%, що в грошовому вираженні становить 683,35 млн. грн. Найбільший приріст інвестиційного портфеля відносно попереднього періоду відбувся у 2007, 2009, 2010 роках – на 95,1%, 110,6% та 119,66% відповідно, найменший приріст – у 2011 році –

усього на 4,71%. Різке уповільнення темпів приросту сукупних фінансових інвестицій банків у 2011 році пояснюється високим рівнем насиченості інвестиційними ресурсами та неможливістю подальшого вкладання коштів в придбання цінних паперів. Варто зазначити, що зниження загальної суми фінансових інвестицій є частиною стратегії банків із диверсифікації ризиків активних операцій шляхом зниження частки кредитно-інвестиційного портфеля та збільшення частки інших активних операцій в загальній структурі активів банку, як показано в табл. 1.

Таблиця 3

Аналіз динаміки сукупного інвестиційного портфеля банків України за 2004–2011 роки

Період	Фінансові інвестиції банків України, млн. грн	Абсолютний приріст, тис. грн.		Темп зростання, %		Темп приросту, %	
		базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий
2004	5161,07	х	х	х	х	х	х
2005	7452,15	2291,1	2291,08	144,39	144,39	44,39	44,39
2006	9575,88	4414,8	2123,73	185,54	128,50	85,54	28,50
2007	18682,36	13521,2	9106,48	361,99	195,10	261,99	95,10
2008	17999,01	12837,9	-683,35	348,75	96,34	248,75	-3,66
2009	37906,48	32745,4	19907,47	734,47	210,60	634,47	110,60
2010	83265,01	78103,9	45358,53	1613,33	219,66	1513,33	119,66
2011	87182,80	82021,7	3917,79	1689,24	104,71	1589,24	4,71

У структурі фінансових інвестицій банків за видами портфелів, найбільша частка припадає на цінні папери в портфелі банку на продаж. У 2004 році на цінні папери в портфелі на продаж припадала найвища частка – 87,04% (табл. 4), що поступово знижувалася до досягнення позначки 51,65% у 2007 році. Протягом 2008–2010 років показник зростав та досягнув рівня 73,4% у 2011 році. Дещо інша ситуація спостерігалася в динаміці абсолютних розмірів портфеля на продаж. Його сума щороку зростала пропорційно збільшенню загальної суми фінансових інвестицій банків.

Таблиця 4

Динаміка розмірів фінансових інвестицій за видами портфелів

Період	Торгові цінні папери		Цінні папери в портфелі банків на продаж		Цінні папери в портфелі банків до погашення		Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	
	Обсяг, млн. грн	Частка в сукупних інвестиціях, %	Обсяг, млн. грн	Частка в сукупних інвестиціях, %	Обсяг, млн. грн	Частка в сукупних інвестиціях, %	Обсяг, млн. грн	Частка в сукупних інвестиціях, %
2004	42,34	0,82	4492,24	87,04	439,87	8,52	186,62	3,62
2005	629,49	8,45	6304,99	84,61	249,98	3,35	267,69	3,59
2006	3446,94	36,00	5235,55	54,67	358,27	3,74	535,11	5,59
2007	7028,76	37,62	9649,19	51,65	767,06	4,11	1237,36	6,62
2008	5611,02	31,17	10051,97	55,85	837,77	4,65	1498,25	8,32
2009	2822,6	7,45	25919,15	68,38	7879,76	20,79	1284,97	3,39
2010	7623,98	9,16	60147,43	72,24	13917,58	16,71	1576,02	1,89
2011	11687,55	13,41	63990,17	73,40	9573,35	10,98	1931,73	2,22

Найбільша частка торгових цінних паперів у структурі фінансових інвестицій – 37,62%, припала на 2007 рік – період розвитку фінансових відносин та піку активності банків на фондовому ринку. У період економічної кризи – 2008 та 2009 роки – абсолютна величина інвестицій знизилася, проте вже у 2010 році активність банків з купівлі-продажу фінансових інструментів перевищила докризовий період і в 2011 році становила 11687,55 млн. грн.

Частка портфелю інвестицій в асоційовані та дочірні компанії зросла із 3,62% у 2004 р. до 8,32% у 2008 р., а в 2009 році знизилася до 3,39%. Абсолютний розмір фінансових інвестицій в асоційовані та дочірні компанії мав сталу тенденцію до зростання протягом п'яти років з 186,62 млн. грн. в 2004 р. до 1498,5 млн. грн. в 2008 р. У 2009 р. розмір інвестицій знизився на 14,25% до суми 1284,97 млн. грн., що пояснюється зниженням прибутковості таких інвестицій та втратою материнськими банками часток контролю в асоційованих та дочірніх компаніях. У 2010 році загальна сума перевищила показник докризового періоду та продовжила зростання в наступному періоді.

Залежно від розміру загальних активів, всі банківські установи розподіляються на чотири групи, склад кожної із яких визначається Національним банком України. Проведений аналіз динаміки середнього розміру фінансових інвестицій на кожний банк в групі (табл. 5) дозволяє дійти висновку, що абсолютними лідерами в інвестуванні є банки I групи.

Таблиця 5

Вкладення у цінні папери в середньому на один банк у розрізі чотирьох груп банків протягом 2004–2011 років

Період	Група	Фінансові інвестиції банків України, млн. грн.	Кількість банків	Середній розмір фінансових інвестицій на банк в групі, млн. грн.
2004	I	2856,23	10	285,62
	II	462,27	14	33,02
	III	884,15	31	28,52
	IV	958,37	105	9,13
2005	I	3648,67	12	304,06
	II	1315,84	15	87,72
	III	1121,26	28	40,05
	IV	1366,38	108	12,65
2006	I	4795,84	15	319,72
	II	2590,63	19	136,35
	III	748,8	25	29,95
	IV	1440,6	110	13,1
2007	I	11042,12	17	649,54
	II	3776,81	17	222,17
	III	2106,21	34	61,95
	IV	1757,22	105	16,74
2008	I	10448,48	18	580,47
	II	3975,07	20	198,75
	III	1428	24	59,5
	IV	2147,45	120	17,9
2009	I	25400,58	18	1411,14
	II	6461,89	19	340,1
	III	3469,74	21	165,23
	IV	2574,27	121	21,27
2010	I	62133,42	17	3654,91
	II	13497,98	22	613,54
	III	3402,57	21	162,03
	IV	4231,05	115	36,79

Продовження табл. 5

2011	I	66781,85	17	3928,34
	II	11218,02	19	590,42
	III	3433,32	22	156,06
	IV	5749,62	117	49,14

Таким чином, за вісім років процес диверсифікації банківських інвестицій за чотирма групами значно поглибився на фоні абсолютного зростання середньої суми інвестицій на банк у кожній групі (рис. 3), що свідчить про стрімке нарощування інвестиційних портфелів банками з найбільшим розміром активів та значно меншим приростом інвестицій банків III та IV груп.

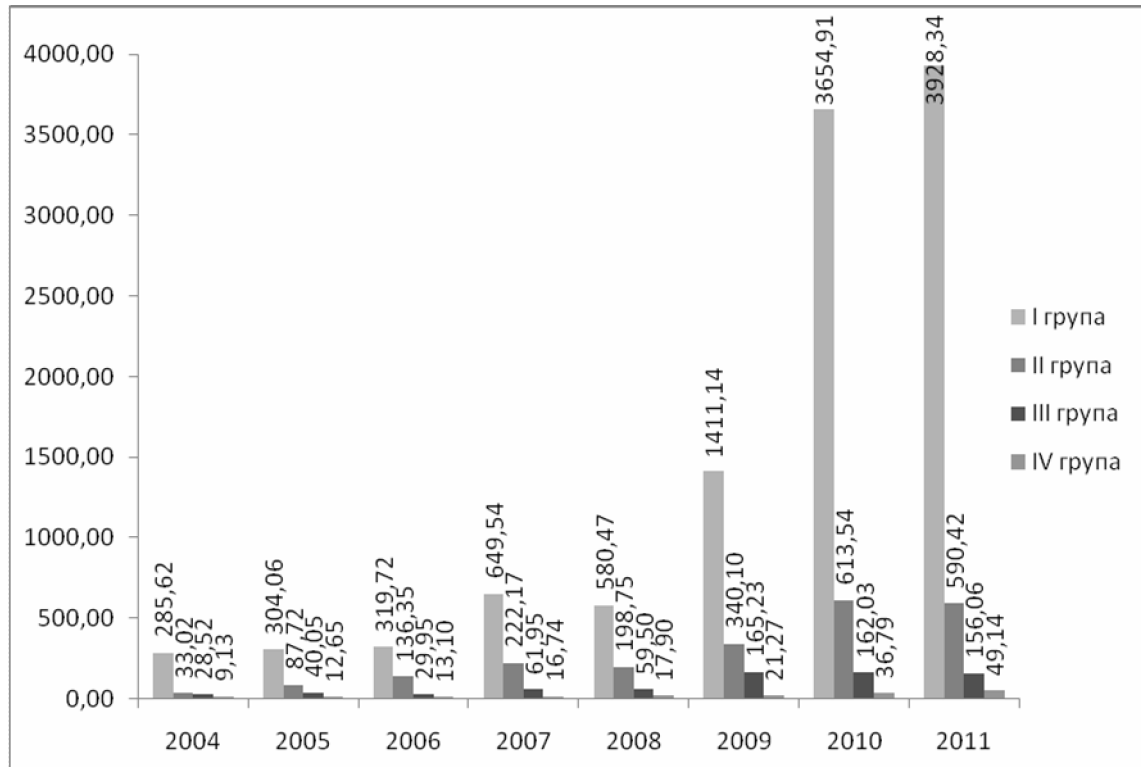

Рис. 3. Динаміка середнього розміру фінансових інвестицій на один банк у кожній групі за 2004–2011 рр.

Висновки і перспективи подальших розробок. У статті проаналізовано інвестиційну діяльність банків України за період з 2004 по 2011 роки. Проведено аналіз динаміки чисельності банків-учасників інвестиційного процесу в загальній сумі банків, що функціонують в Україні. Охарактеризовано динаміку інвестиційного портфелю в розрізі кожного з чотирьох видів портфелів цінних паперів, а також проведено аналіз інвестиційної активності банків в розрізі чотирьох груп фінансових установ. Здійснений аналіз інвестиційної активності банків показав, що кризовий 2008 рік став переломним моментом у роботі всіх банківських установ та змусив докорінно змінити економічну стратегію і тактику ведення фінансово-господарської діяльності. За відносно незмінної суми сукупних активів банків у 2009–2011 роках, частка інвестиційного портфеля зростала за пропорційного зниження суми кредитного портфеля, а отже банки почали поступово відмовлятися від стратегії високих кредитних прибутків на користь стратегії низьких інвестиційних ризиків. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення причинно-наслідкових зв'язків у змінах інвестиційної активності банківських установ та їх груп шляхом застосування методу кореляційно-регресійного аналізу.

Список використаної літератури

1. Луців Б. Інвестиційний банківський портфель: [монографія] / Б. Луців. – К.: Лібра, 2002. – 192 с.
2. Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектору України: [монографія] / [О. М. Колодізев, О. В. Бойко, І. О. Губарева та ін.; за заг. ред. О. М. Колодізева]. – Харків: ХНЕУ, 2010. – 311 с.
3. Крехівський О. В. Інвестиційні рішення: аналіз і процедура прийняття / О. В. Крехівський. – К.: Фенікс, 2007. – 104 с.
4. Ковтун Н. В. Статистичне дослідження інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності: теорія, методологія, практика: [монографія] / Н. В. Ковтун. – К.: Імекс-ЛТД, 2005. – 420 с.
5. Пересада А. А. Управління банківськими інвестиціями: [монографія] / А. А. Пересада, Т. В. Майорова. – К.: КНЕУ, 2005. – 388 с.
6. Активізація інвестиційного процесу в Україні: [кол. монографія] / [Т. В. Майорова, М. І. Дибя, С. В. Онишко та ін.; за наук. ред. М. І. Диби, Т. В. Майорової]. – К.: КНЕУ, 2012. – 472 с.
7. Гибсон Р. Формирование инвестиционного портфеля: управление финансовыми рисками / Р. Гибсон. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. – 276 с.
8. Воробйова О. І. Кредитно-інвестиційна діяльність банків України: [монографія] / О. І. Воробйова. – Київ; Сімферополь: Аріал, 2010. – 396 с.
9. Брус С. І. Банки на фондовому ринку України: зміна інвестиційних пріоритетів / С. І. Брус // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 4. – С. 86–96.
10. Структура активів банків України за станом на 01.01.2005 р. // Вісник НБУ. – 2005. – № 3. – С. 48–53.
11. Структура активів банків України за станом на 01.01.2006 р. // Вісник НБУ. – 2006. – № 3. – С. 40–51.
12. Структура активів банків України за станом на 01.01.2007 р. // Вісник НБУ. – 2007. – № 3. – С. 48–53.
13. Структура активів банків України за станом на 01.01.2008 р. (у розрізі банків) // Вісник НБУ. – 2008. – № 3. – С. 46–51.
14. Структура активів банків України за станом на 01.01.2009 р. (у розрізі банків) // Вісник НБУ. – 2009. – № 3. – С. 50–55.
15. Структура активів банків України за станом на 01.01.2010 р. (у розрізі банків) // Вісник НБУ. – 2010. – № 3. – С. 48–53.
16. Структура активів банків України за станом на 01.01.2011 р. (у розрізі банків) // Вісник НБУ. – 2011. – № 3. – С. 48–53.
17. Структура активів банків України за станом на 01.01.2012 р. (у розрізі банків) // Вісник НБУ. – 2012. – № 3. – С. 48–53.
18. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2012 року // Вісник НБУ. – 2012. – № 2. – С. 39.
19. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Rcpu/2009_7-8.pdf.
20. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua>.
21. Річний звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua>.

Прийнято до друку 14.02.2013